

УДК 340.13(477)

Олександр Васильович Скрипнюк,
*віце-президент Національної академії правових наук України,
директор Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор
академік НАПрН України, заслужений юрист України
ORCID: 0000-0001-7052-3729*

Ярина Святославівна Богів,
*професор кафедри теорії та філософії права,
конституційного та міжнародного права
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»,
доктор юридичних наук, доцент
ORCID: 0000-0001-5819-2023*

УКРАЇНСЬКА УНІТАРНА ДЕРЖАВА: ПРИНЦИПИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ, ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ, СПЕЦИФІКА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Україна переживає відповідальний етап у своєму розвитку, зумовлений агресією РФ проти України, анексією Криму та частини її південно-східної території. Ворог веде наступ на українську унітарну державу, вимагає її федералізації і навіть повної ліквідації. За цих умов актуалізується проблема дослідження української унітарної держави, її конституційних засад, принципів територіального устрою та вдосконалення її організації та організації публічної влади. Особливого значення в цей період розвитку України набувають питання децентралізації публічної влади в умовах унітаризму, зміцнення держави через демократичне реформування, зокрема, посилення конституційно-правового статусу місцевого самоврядування в унітарній державі.

Огляд літератури. Проблеми організації державного устрою, його конституційних засад, еволюції унітаризму в Україні на сучасному етапі є складними в державознавчому просторі як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Цим проблемам у вітчизняній науці вже приділено значну увагу, зокрема, окремим аспектам сучасного унітаризму, адміністративно-територіального устрою (у своїх працях досліджували О. Батанов, Ю. Бойко, Ю. Ганущак, О. Гречко, С. Гусарєв, І. Долматов, О. Іщенко, В. Ковальчук, В. Куйбіда, А. Кушніренко, В. Міщук, В. Пахолок, О. Петришин, В. Плясов, О. Ременяк, О. Сидоренко, Т. Слинько, О. Тихомиров, М. Цвік, В. Явір та ін.), вони, як і раніше, залишаються не менш актуальними і потребують подальшого дослідження і напрацювання важливих практичних підходів, спрямованих на вдосконалення державного устрою в умовах запровадження децентралізації.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є аналіз основоположних принципів територіального устрою Української держави, її конституційних основ, головних ознак унітарної держави, ролі унітаризму в цивілізаційному розвитку України, моделей унітарної державності та специфіки української децентралізації.

Виклад основного матеріалу. Унітарна держава становить форму державного устрою, що забезпечує державну цілісність і включає певні територіальні утворення, наділені особливими повноваженнями недержавного характеру. Тобто до складу унітарної держави можуть включатися, крім адміністративно-територіальних одиниць, автономії, а крім того, унітарна держава цілком може складатися з таких автономій, головне, щоб ці територіальні організації не мали статусу державного утворення.

Унітарна держава має такі характерні ознаки: 1) єдині вищі органи державної влади (глава держави, парламент, уряд, судові органи та ін.), яким підпорядковуються або підконтрольні місцеві органи; 2) не містить відокремлених територіальних утворень, що мають ознаки суверенності; 3) має єдину для всієї держави систему законодавства; 4) управління єдиними збройними силами і правоохоронними органами здійснюється центральними органами державної влади; 5) має єдине громадянство; 6) одноособове представництво від усієї держави в міжнародних взаємовідносинах на рівні держав. За ступенем залежності місцевих органів від центральної влади унітарні держави поділяються на централізовані, децентралізовані та змішані [1, с. 584].

Окремі вчені, теоретики й конституціоналісти з-поміж основних характерних ознак унітарної держави називають і такі: одна система вищих органів влади, одна конституція, фінансова, податкова та законодавчі системи, єдині збройні сили, наявність місцевих органів влади, що не володіють ознаками суверенітету.

Розглядаючи питання європейського досвіду націо-державного будівництва, Ю. Бойко звертає увагу на те, що прийнято вважати, що визначальним чинником у затвердженні форми державного устрою в будь-якій державі є її національний склад. Мононаціональне суспільство має тенденцію до формування унітарної держави. Вчений звертає увагу на те, що в багатьох унітарних державах Європи є національні меншини, які компактно в них проживають. Наприклад, у Франції, Швеції, Норвегії, Румунії. Однак їх наявність не відображена в принципі національного поділу держави.

Унітарна держава в даний час є найбільш поширеною у світі формою державного устрою. По-над 85 % держав світу обрали унітарну форму свого територіального устрою. Незважаючи на те, що це різні за своїми територіальними параметрами, етнонаціональним складом, географічним розташуванням, економічним і соціально-культурним розвитком, політичними та правовими традиціями держави, унітарним державам притаманна комплексна система ознак» [2, с. 22].

Водночас у контексті досліджуваної проблематики необхідно звернутись до питання принципів, на яких побудовано правове регулювання територіального устрою України.

Так, О. Гречко, аналізуючи систему принципів територіального устрою України, проблеми теорії та законодавчого закріплення, поділяє їх на загальні, конституційні та спеціальні принципи територіального устрою України. До загальних принципів правового регулювання територіального устрою України автор відносить принципи народовладдя, публічності, законності, рівноправності, стабільності, системності, відповідності нормам міжнародного права [3]. Принцип народовладдя дослідник розкриває через реальну можливість народу вирішувати питання територіального устрою як безпосередньо (шляхом референдуму), так і через органи державної влади та місцевого самоврядування. Принцип публічності, на думку дослідника, визначає публічний характер територіальної організації влади і полягає у відкритості та доступності для спостереження і контролю з боку суспільства. Принцип законності означає, що органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Науковець вказує, що принцип рівноправності адміністративно-територіальних одиниць означає, що адміністративно-територіальні одиниці повинні мати рівні законодавчі, соціально-економічні та інші можливості для свого розвитку та вдосконалення, а державна політика повинна проводитися у всіх без винятку територіальних складових держави. Принцип стабільності територіального устрою виявляється у тому, що здійснення територіальної політики держави має бути незмінним, прогнозованим і враховувати всю сукупність економічних, правових, національних та інших факторів, бо орієнтування лише на деякі

окремі фактори спричиняє виникнення конфлікту та необхідність подальших територіальних перетворень. Системність трактують як упорядкованість, протилежність хаосу, певне «начало планованості», виражене у правильному розташуванні частин у певній послідовності та взаємозв'язку, а тому принцип системності територіального устрою полягає в упорядкованості, узгодженості системи територіальних одиниць, поєднаних між собою багатofункціональними взаємозв'язками. Слід зазначити, що в умовах реформування територіального устрою якісно змінюються як самі об'єкти та явища територіального характеру, так і зміст системоутворюючих зв'язків між ними. Принцип відповідності нормам міжнародного права полягає в тому, що Україна, здійснюючи внутрішню політику, поважає суверенітет інших держав і діє у вирішенні внутрішніх справ із дотриманням загально визнаних норм міжнародного права, які засновані на принципах суверенної рівності держав, територіальної недоторканності та політичної незалежності держав, мирного вирішення міжнародних суперечок, заборони застосування сили та погрози силою, невтручання держав у внутрішні справи одна одної тощо. Зазначені загальноправові принципи територіального устрою мають високий рівень абстрагування, що зумовлює необхідність їх деталізації і конкретизації через конституційні та спеціальні принципи. Такі висновки дослідник робить посилаючись на праці окремих авторів [4, с. 49–54].

Основні конституційні принципи територіального устрою України закріплені у ст. 132 Конституції України, у якій зазначено: «Територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних та культурних традицій» [5, с. 53]. Стаття 133 Конституції України визначає систему адміністративно-територіального устрою і є, зокрема, втіленням загального принципу системності. Першим Конституція України називає принцип єдності та цілісності державної території України. Він означає, що складові частини державної території перебувають у нерозривному взаємозв'язку, визначаються внутрішньою єдністю. Принцип поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади передбачає децентралізацію у здійсненні місцевого самоврядування та виконавчої влади у поєднанні з централізованою системою контролю за законністю реалізації владних повноважень. Принцип збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій означає диференційований підхід до вирішення питань оптимального економічного розвитку, демографічної політики, історичного розвитку та зміцнення територіальної єдності складових частин України [6]. Крім закріплених у ст. 132 Конституції України, конституційними принципами територіального устрою України необхідно вважати: принцип унітаризму, принцип недоторканності території України, принцип гарантованості територіальної цілісності та державного суверенітету України, принцип зміни території України всеукраїнським референдумом, принцип законодавчого визначення територіального устрою України, принцип гарантування місцевого самоврядування в Україні [7, с. 343–346].

Основоположні принципи територіального устрою визначає ст. 2 Конституції України: принцип унітаризму (Україна є унітарною державою) та принцип недоторканності території України. Під унітаризмом О. Гречко пропонує розуміти принцип державного устрою, сутністю якого є політична єдність, єдина система органів державної влади на всій її території, відсутність політичної самостійності у територіальних одиниць та єдність інших політичних, економічних і культурних інститутів держави. Унітарна держава виникає і розвивається на основі принципу унітаризму. Принцип недоторканності території України виключає будь-які дії, що спрямовані проти територіальної цілісності України. Недоторканність території несумісна з діями, спрямованими на підтримку та використання сепаратизму проти територіальної цілісності держави, на захоплення території з використанням сили, окупацію території іншої держави, на створення та діяльність організацій, груп, а також заохочення дій окремих осіб, які становлять загрозу територіальній цілісності держави [8]. Недоторканність виступає як гарантія цілісності території та суверенітету держави. Конституційний принцип – принцип гарантованості територіальної цілісності та державного суверенітету України. Територіальна цілісність і державний суверенітет України гарантуються цілою низкою політичних, економічних, правових та інституційних засобів [9].

Згідно зі ст. 133 Конституції України систему адміністративно-територіального устрою становлять: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села. Частина 2 ст. 133 Конституції України містить перелік областей і міст зі спеціальним статусом. Окрім Автономної Республіки Крим, до складу України входять області: Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська, а також міста Київ та Севастополь [10, с. 141].

Наведена інформація доволі чітко демонструє те, що для України, як для унітарної держави, характерними є такі ознаки: територіальне верховенство; система легітимних органів державної влади; єдина конституційно-правова система; єдине громадянство; єдиний і неподільний економічний простір; єдина кредитно-грошова система і фінансова політика; національна державна символіка; національні збройні сили та правоохоронна система; абсолютна міжнародна правосуб'єктність.

На формування того чи іншого різновиду унітарної держави впливає порядок становлення адміністративно-територіальних одиниць. На доктринальному рівні виокремлюють два основні шляхи їх формування – штучний (неприродний) та історичний (природний). Штучний шлях формування адміністративно-територіальних одиниць полягає в тому, що вони утворюються за допомогою нормативно-правових актів держави, котра, керуючись певними обставинами, здійснює поділ на певні територіальні одиниці. Природний шлях формування адміністративно-територіальних одиниць не випадково називається історичним, оскільки своїм джерелом він має період виникнення й розвитку перших держав.

Вважається, що першоосновою створення таких адміністративно-територіальних одиниць виступали невеликі поселення людей, які з часом перетворилися на населені пункти. У таких поселеннях найважливіші питання вирішували найкращі представники громади, що надалі привело до практики утворення й функціонування виборних органів місцевого самоврядування на чолі з головою, бургомістром, мером та ін.

Адміністративно-територіальні одиниці в державі утворюються штучним шляхом, має місце високий рівень централізації державного управління, адже управління місцевими справами здійснюють і чиновники, призначені державою, і виборні органи місцевого самоврядування та їхні посадові особи. Якщо ж адміністративно-територіальні одиниці утворювалися в процесі історичного розвитку, ступінь централізації державної влади є мінімальним. Це можна пояснити тим, що органи місцевого самоврядування, які функціонують у таких територіальних одиницях, наділені значним обсягом повноважень [11, с. 8–19].

Унітаризм є конституційним принципом, невід'ємною складовою суб'єктності України, оскільки, згідно з ч. 2 ст. 2 Конституції України, є унітарною. Принципи Конституції України встановлюють засади конституційного ладу України, а саме порядок організації і функціонування інститутів держави і суспільства, систему суспільних відносин, що гарантуються, забезпечуються і регулюються законами, прийнятими відповідно до Конституції. Унітарний державний устрій України належить до основних, підставових принципів конституційного ладу держави поряд із республіканською формою правління, принципами верховенства права, народного суверенітету, суверенності, незалежності, демократичності України, побудови соціальної, правової держави. Це вказує на значення і роль, яку відіграв і продовжує відігравати унітаризм у цивілізаційному розвитку України: збереженні суверенітету, незалежності й недоторканності кордонів держави [12, с. 166–171].

Розглядаючи питання бажаного територіального устрою України як запоруки суспільного консенсусу, В. Плясов констатує, що українська державність за весь час незалежності не проходила важких випробувань, ніж за останні роки. Революція, анексія, окупація – це головні виклики перед країною, тому саме зараз актуальним стає вироблення адекватної моделі гармонізації регіональних суперечностей між Донбасом і Галичиною в контексті пошуку оптимального територіального устрою держави [13, с. 129–145].

Погоджуючись у тому, що Україна нині перебуває на етапі кардинальних трансформаційних зрушень, зазначимо, що Революція Гідності, окупація РФ Автономної Республіки Крим, а згодом і широкомасштабне вторгнення РФ, неефективність влади – стали першопричинами для кардинальної зміни завдань центральної влади та необхідності задоволення потреб громадянського сус-

пільства через владу на місцях. Децентралізація влади у цьому випадку стала найоптимальнішим варіантом для виходу з ситуації.

Водночас варто зауважити, що сталої моделі децентралізації, як показує практика, не існує. Адже децентралізація за своєю сутністю полягає в передачі частини повноважень органам місцевого самоврядування, тобто тим, що обираються громадою.

Залежно від суб'єктів децентралізації виділяють територіальну, функціональну та предметну моделі децентралізації публічної влади [14]. Характерними рисами територіальної моделі децентралізації є здійснення публічної влади на місцях органами місцевого самоврядування, що обираються громадою та не підпорядковані центральним органам влади. Територіальна модель децентралізації успішно була реалізована у Франції, Польщі, Італії й застосовується на практиці найчастіше. Функціональна модель децентралізації характеризується наділенням спеціалізованих організацій владними повноваженнями публічного характеру. Ця модель у чистому вигляді не набула свого практичного застосування. Третя – предметна модель децентралізації полягає у професійному самоврядуванні, що здійснюється через представницьку організацію, нагляд за діяльністю якої проводиться органами центральної публічної влади. Означена модель має локальне застосування у певних напрямках розвитку держави і не завжди характеризується ефективністю [15, с. 361–366].

Заслуговує на увагу науковий підхід, запропонований свого часу Ю. Панейком щодо розуміння моделі децентралізації місцевого самоврядування. Зокрема, вчений наголосив на відсутності суттєвої відмінності між самоврядуванням і керівництвом з боку уряду, оскільки обидва різновиди належать до державного керівництва. На цій підставі, модель децентралізації місцевого самоврядування полягає в самостійності та ієрархічній незалежності. Причому самоврядування розуміється як оперте на законах децентралізоване державне управління, яке здійснюється через місцеві, ієрархічно незалежні, самостійні в рамках законності та правопорядку органи [16].

Погоджуючись з думкою О. Ременяк, що розроблені науковцями моделі децентралізації публічної влади мають право на існування, однак, досліджуючи проблематику децентралізації публічної влади в Україні, необхідно звернути увагу й на державотворчу практику [17, с. 134–137].

Дослідниця слушно наголошує, що оскільки в Україні на конституційному рівні задекларовано положення про те, що територіальний устрій нашої держави ґрунтується на поєднанні централізації та децентралізації у здійсненні державної влади, то відповідно нині Україні притаманна друга – комбінована модель децентралізації публічної влади. З часів незалежності Україна функціонувала саме за принципом централізації органів державної влади. Проте проведений аналіз законотворчої діяльності органів публічної влади, починаючи з 2014 року, дає підстави стверджувати про відхід України від застосування лише принципу централізації в організації публічної влади, а функціонування влади завдяки поєднанню централізації і децентралізації з акцентом саме на децентралізації, що має характерні ознаки для формально децентралізованої моделі децентралізації публічної влади [18, с. 47–51].

Окрім того, О. Ременяк слушно стверджує, що децентралізація публічної влади в Україні як чинник розвитку демократії є ефективною лише завдяки розширенню функцій органів місцевого врядування. В Україні децентралізацію публічної влади слід ґрунтувати на посиленні конституційно-правового статусу місцевого самоврядування.

Взявши до уваги основні правові системи світу, варто виокремити англосаксонську та континентальну моделі децентралізації публічної влади. Англосаксонська модель децентралізації публічної влади притаманна таким країнам, як Велика Британія, США, Канада, Австралія, Нова Зеландія. Характерними рисами цієї моделі є: відсутність представництва органів центральної влади на місцях; великий обсяг повноважень і функцій у органів місцевого врядування; підтримка рішень територіальних громад органами центральної влади; законодавче визнання органів місцевого врядування.

Для держав континентальної моделі децентралізації публічної влади, зокрема країн Європи, Бразилії, Аргентини, Ізраїлю, Туреччини, Єгипту, Іраку, Оману, ОАЕ, а також країн франкомовної Африки характерним є поєднання діяльності органів центральної влади та органів місцевого врядування у сфері державного управління. Причому рішення органів місцевого самоврядування не наділені нормативно-правовим характером.

Децентралізацію публічної влади в Україні варто віднести до континентальної моделі, адже вона відповідає принципам формування органів місцевого врядування, типу взаємовідносин між органами центральної влади та влади на місцях, способу розподілу між ними владних повноважень та їх реалізації, а також координованості їх дій [19, с. 34–39].

У теорії держави і права виокремлюють такі ознаки, властиві децентралізованим унітарним державам:

- цілісність території, що характеризується лише особливостями адміністративного устрою, тобто поділу території на певні територіальні одиниці – краї, області, провінції, райони тощо;
- чіткий розподіл повноважень між центральними органами державної влади та місцевою владою адміністративно-територіальних одиниць (Україна, Франція, Іспанія, Данія);
- місцеві органи публічної влади функціонують на основі адміністративно-територіального поділу держави;
- територіальні громади визначають самостійну форму публічної влади. Таким державам властивий високий ступінь демократизації суспільних відносин та дієве громадянське суспільство (Велика Британія) [20, с. 48–52];
- єдина система органів публічної влади, єдина конституція та система законодавства, єдине громадянство, єдина грошова одиниця;
- самостійність держави як суб'єкта міжнародних відносин та ін. [21, с. 140–141].

Наведені ознаки вказують, що децентралізація публічної влади становить основне підґрунтя для функціонування такого виду унітарних держав, які доцільно іменувати децентралізованими унітарними державами.

Тож до характерних ознак відносно децентралізованих унітарних держав, зокрема й для України, необхідно віднести такі:

- регіональний рівень публічної влади іменується «двовладдям», оскільки управління здійснюється і чиновником (перфектом, адміністратором), що призначається центральними органами державної влади, і органами місцевого самоврядування, що обираються територіальними громадами. Сутність «двовладдя» полягає у поєднанні центрального управління на місцях і місцевого самоврядування;
- питання, що належать до компетенції органів місцевого самоврядування є значно меншими, ніж у органів місцевого врядування у децентралізованих унітарних державах;
- органи центральної влади мають право на здійснення контролю за діяльністю самоврядних органів, зокрема, й на призупинення та скасування правових актів органів місцевого самоврядування.

Ознаки відносно децентралізованих унітарних держав вказують на те, що вони є вдалим поєднанням елементів і централізованих, і децентралізованих унітарних держав. Причому останніх, які повністю відповідають усім наведеним критеріям, є незначна кількість. Більшість держав світу (Люксембург, Вірменія, Україна), що розвиваються за тенденціями унітаризму, є відносно децентралізованими державами. Це зумовлює максимальне балансування публічної влади в унітарній державі, враховуючи право-державотворчі процеси сьогодення і потреби того чи іншого суспільства.

Зважаючи на видову різноманітність унітарних держав, дослідження проблематики децентралізації публічної влади у них варто здійснювати на основі виокремлених ознак. Це дасть підстави для групування та формування моделей децентралізації публічної влади в унітарних державах з визначенням їх позитивних або ж негативних особливостей [22, с. 205–206].

Висновки. Україну можна було б віднести до класичної традиційної унітарної держави. Специфікою українського унітаризму протягом трьох десятиліть існування української державності було знаходження в її складі автономного утворення – Автономної Республіки Крим. Існуюча модель українського унітаризму почала просідати згодом. На це вплинули як внутрішні фактори – наростання сепаратистських тенденцій у російськомовних регіонах сходу та півдня України, так і зовнішні – втручання РФ у внутрішні справи України, підтримка проросійських антиукраїнських сил, нав'язування нашій державі федералістської моделі організації аж до окупації та анексії українських територій та включення їх до складу РФ за наслідками псевдореферендумів. Специфічним втручанням у внутрішні справи України є сучасна політика Угорщини, спрямована на підтримку

угорських правих сил, які виношують плани приєднання районів Закарпатської області, заселених переважно етнічними угорцями. Мінські угоди після 2014 року змусили Україну працювати над удосконаленням унітарного державного устрою, який є непохитним і залишається основним підставовим принципом конституційного ладу України. Український унітаризм еволюціонує. На конституційному рівні задекларовано поєднання централізації та децентралізації в територіальному устрої держави. Починаючи з 2014 року, в Україні у функціонуванні публічної влади відбувається відхід від централізму та запроваджується децентралізована модель, яка ґрунтується на посиленні конституційного статусу місцевого самоврядування, на формуванні його спроможності, на створенні ефективної системи територіальної організації влади в унітарній державі, реалізації правових положень Європейської хартії місцевого самоврядування, його функціонуванні на засадах субсидіарності, повсюдності, фінансовій самодостатності та ін.

Список використаних джерел

1. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
2. Батанов О. В. Унітаризм як політичний та правовий феномен: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Вісник ДонНУ імені Василя Стуса*. Сер.: Політичні науки. 2019. № 4. С. 20–25.
3. Гречко О. О. Система принципів територіального устрою України: проблеми теорії та законодавчого закріплення. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2049/1/Grechko_208.pdf
4. Іщенко О. П. Принципи адміністративно-територіального устрою України. *Право України*. 2011. № 4. С. 238–244; Гетьман А. Б. Принципи адміністративно-територіального устрою України. *Університетські наукові записки*. 2008. № 3. С. 49–54.
5. Конституція України. Київ, 2016. С. 53.
6. Там само.
7. Долматов И. В. Принципы правового регулирования государственной территории в Украине / за заг. ред. Ю. М. Оборотова. *Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави*: матеріали міжнар. наук. конф. молодих науковців, аспірантів і студентів, присвяченої пам'яті видатних вчених-юристів П. О. Недбайла, О. В. Сурілова, В. В. Копейчикова (Одеса, 21–22 лист. 2008 р.). Одеса: Фенікс, 2008. С. 343–346.
8. Гречко О. О. Система принципів територіального устрою України: проблеми теорії та законодавчого закріплення. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2049/1/Grechko_208.pdf
9. Там само.
10. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
11. Сидоренко О. О. Розвиток унітарних відносин в Україні як одна з умов формування сучасної правової системи. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. С. 8–19.
12. Явір В. А. Україна унітарна: аналіз цивілізаційного вибору форми державного устрою. *Науковий журнал «Політикус»*. 2020. Вип. 5. С. 166–171.
13. Плясов В. Бажаний територіальний устрій України як запорука суспільного консенсусу. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка «Життєві світи сходу і заходу України»*. ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». 2015. № 10 (293) червень. С. 129–145.
14. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / О. М. Бориславська, І. Б. Заверуха, А. М. Школик та ін.; Центр політико-правових реформ. Київ: Москаленко О. М., 2012. 212 с.
15. Ременяк О. В. Між централізмом і федералізацією. Австрійська модель децентралізації публічної влади. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2016. № 855 (5). С. 361–366.
16. Панейко Ю. Теоретичні основи самоврядування. Львів: Літопис, 2002. 196 с.
17. Ременяк О. Децентралізація публічної влади в українській правовій думці найновішого часу. *Legea si Viata*. 2017. № 11. Ч. 2. С. 134–137.
18. Ременяк О. В. До питання децентралізації та федералізації в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 47. С. 47–51.
19. Ременяк О. В. Перспективи реформи децентралізації публічної влади в Україні крізь призму державотворчої практики: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. № 4. С. 34–39.

20. Міщук В. В. Види унітарних держав: проблеми класифікації. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 48–52.
21. Ременяк О. В. Децентралізація публічної влади в правовій теорії та державотворчій практиці. *Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації*: збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції (Дніпро, 28–29 жовтня 2016 р.). Дніпро: Роял Принт, 2016. С. 140–141.
22. Ременяк О. В. Реформа місцевого самоврядування як форма децентралізації публічної влади. *Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах*: збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції (Дніпро, 24–25 березня 2017 р.). Дніпро: СПД «Охотнік», 2017. С. 205–206.

References

1. Zahalna teoriia derzhavy i prava: Pidruchnyk dlia studentiv yurydychnykh vyshchykh navchalnykh zakladiv / M. V. Tsvik, O. V. Petryshyn, L. V. Avramenko ta in.; Za red. d-ra yuryd. nauk, prof., akad. APrN Ukrainy M. V. Tsvika, d-ra yuryd. nauk, prof., akad. APrN Ukrainy O. V. Petryshyna. Kharkiv: Pravo, 2009. 584 s.
2. Batanov O. V. Unitaryzm yak politychni ta pravovi fenomen: vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid. *Visnyk DonNU imeni Vasylia Stusa*. Ser.: Politychni nauky. 2019. № 4. S. 20–25.
3. Hrechko O. O. Systema pryntsyviv terytorialnoho ustroiu Ukrainy: problemy teorii ta zakonodavchoho zakriplennia. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2049/1/Grechko_208.pdf
4. Ishchenko, O. P. Pryntsyvy administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy. *Pravo Ukrainy*. 2011. № 4. S. 238–244; Hetman A. B. Pryntsyvy administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy. *Univ. nauk. zap.* 2008. № 3. S. 49–54.
5. Konstytutsiia Ukrainy. Kyiv, 2016. S. 53.
6. Tam samo.
7. Dolmatov Y. V. Pryntsyvy pravovoho rehulyrovanyia hosudarstvennoi terrytoryi v Ukrainy / Za zah. red. Yu. M. Oborotova. *Aktualni problemy teorii ta istorii prav liudyny, prava i derzhavy*: materialy mizhnar. nauk. konf. molodykh naukotsiv, aspirantiv i studentiv, prysviachenoi pam'iaty vydatnykh vchenykh-iurystiv P. O. Nedbaila, O. V. Surilova, V. V. Kopieichykova (Odesa, 21–22 lyst. 2008 r.). Odesa: Feniks, 2008. S. 343–346.
8. Hrechko O. O. Systema pryntsyviv terytorialnoho ustroiu Ukrainy: problemy teorii ta zakonodavchoho zakriplennia. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2049/1/Grechko_208.pdf
9. Tam samo.
10. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. St. 141.
11. Sydorenko O. O. Rozvytok unitarnykh vidnosyn v Ukraini yak odna z umov formuvannia suchasnoi pravovoi systemy. *Problemy zakonnosti*. 2017. Vyp. 139. S. 8–19.
12. Yavir V. A. Ukraina unitarna: analiz tsyvilizatsiinoho vyboru formy derzhavnoho ustroiu. *Naukovyi zhurnal «Politykus»*. 2020. Vyp. 5. S. 166–171.
13. Pliasov V. Bazhanyi terytorialnyi ustroi Ukrainy yak zaporuka suspilnoho konsensusu. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka «Zhyttievi svity skhodu i zachodu Ukrainy»*. DZ «Luhanskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka». 2015. № 10 (293) cherven. S. 129–145.
14. Detsentralizatsiia publichnoi vlady: dosvid yevropeiskykh krain ta perspektyvy Ukrainy / Boryslavska O. M., Zaverukha I. B., Shkolyk A. M. ta in.; Tsentr polityko-pravovykh reform. Kyiv: Moskalenko O. M., 2012. 212 s.
15. Remeniak O. V. Mizh tsentralizmom i federalizatsiieiu. Avstriiska model detsentralizatsii publichnoi vlady. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. Seriia: Yurydychni nauky. 2016. № 855 (5). S. 361–366.
16. Paneiko Yu. Teoretychni osnovy samovriaduvannia. Lviv: Litopys, 2002. 196 s.
17. Remeniak O. Detsentralyzatsiia publichnoi vlady v ukraïnskoi pravovoi mysly noveisheho vremeny. *Legea si Viata*. 2017. № 11. Ch. 2. S. 134–137.
18. Remeniak O. V. Do pytannia detsentralizatsii ta federalizatsii v Ukraini. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. 2017. № 47. S. 47–51.
19. Remeniak O. V. Perspektyvy reformy detsentralizatsii publichnoi vlady v Ukraini kriz pryzmu derzhavotvorchoi praktyky: teoretyko-pravovy aspekt. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*. 2018. № 4. S. 34–39.
20. Mishchuk V. V. Vydy unitarnykh derzhav: problemy klasyfikatsii. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2010. № 3. S. 48–52.
21. Remeniak O. V. Detsentralizatsiia publichnoi vlady v pravovii teorii ta derzhavotvorchii praktytsi. *Aktualni problemy rozvytku osvity i nauky v umovakh hlobalizatsii*: zbiryk materialiv Vseukrainskoi naukovoï konferentsii (m. Dnipro, 28–29 zhovtnia 2016 r.). Dnipro: Roial Prynt, 2016. S. 140–141.

22. Remeniak O. V. Reforma mistsevoho samovriaduvannia yak forma detsentralizatsii publichnoi vlady. *Ukraina v humanitarnykh i sotsialno-ekonomichnykh vymirakh*: zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovoï konferentsii (m. Dnipro, 24–25 bereznia 2017 r.). Dnipro: SPD «Okhotnik». 2017. S. 205–206.

Скрипник О. В., Богів Я. С. Українська унітарна держава: принципи територіального устрою, характерні ознаки, специфіка децентралізації

У статті досліджуються проблеми української унітарної держави, принципи її територіального устрою, характерні ознаки та розвиток децентралізаційного процесу, починаючи з 2014 року. Унітарний державний устрій є основним підставовим принципом конституційного ладу держави. Наголошено на впливі порядку становлення адміністративно-територіальних одиниць на формування різновиду унітарної держави. Здійснена характеристика еволюції розвитку унітаризму в Україні в умовах російської агресії через процес відходу від централізації до децентралізованої моделі публічної влади. В основі зазначеної моделі децентралізації лежить принцип посилення конституційно-правового статусу місцевого самоврядування. Це зумовлює формування специфічної моделі державного механізму, розподілу влади в унітарній державі, формування і забезпечення балансу влади.

Ключові слова: Україна, унітарна держава, принципи територіального устрою, ознаки унітарної держави, демократія, місцеве самоврядування, децентралізація.

Skrypniuk O. V., Bohiv Ya. S. Ukrainian unitary state: principles of territorial organization, characteristics, specificity of decentralization

The article examines the problem of the unitary state. A key place is occupied by the principles of the territorial system of Ukraine, in particular, people's rule, publicity, legality, equality of administrative and territorial units, stability, systematicity, compliance with the norms of international law. In the conditions of reforming the territorial system of Ukraine, the objects and phenomena of a territorial nature, the content of the system-forming connections between them undergo qualitative changes. The foundations of the territorial organization of unitary Ukraine are enshrined in the Constitution of Ukraine, in particular, in its article 132. The Basic Law of Ukraine defines that the territorial organization of the state is based on the principles of unity, integrity of the state territory, a combination of centralization and decentralization in the exercise of state power, balanced socio-economic development of regions, considering their historical, economic, ecological, geographical, demographic characteristics, ethnic and cultural traditions.

The fundamental principles of the territorial system of Ukraine include: the principle of unitarism, the principle of the inviolability of the territories of Ukraine, the principle of guaranteed territorial integrity and state sovereignty. The article pays special attention to the characteristic features of a unitary state: territorial supremacy, a system of legitimate state authorities, a single constitutional and legal system, a single citizenship, a single and indivisible economic space, a single credit and monetary system and financial policy, national state symbols, national armed forces and law enforcement system, absolute international legal personality. It is emphasized that the formation of a type of unitary state is influenced by the order of formation of administrative and territorial units. The unitary state system of Ukraine is the main underlying principle of the constitutional system of the state. Unitarianism is of great importance and role in the civilizational development of Ukraine. The Constitution of Ukraine declares a combination of centralization and decentralization in the territorial organization of the state. Since 2014, the functioning of public power in Ukraine has been moving away from centralization with an emphasis on decentralization, which is characteristic of the decentralized model of public power. This decentralization should be based on the strengthening of the constitutional and legal status of local self-government. In the unitary state model, the power distribution mechanism works in a special mode characteristic of it, forming a balance of power.

Key words: Ukraine, unitary state, principles of territorial organization, signs of a unitary state, democracy, local self-government, decentralization.

DOI: 10.33663/2524-017X-2023-14-11-19